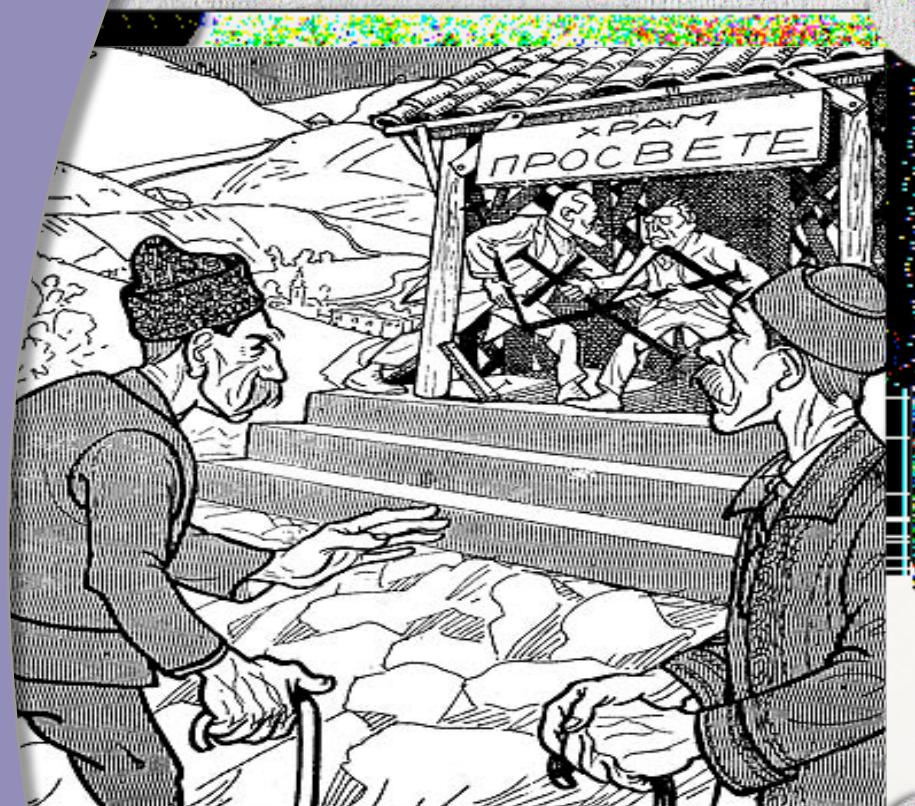

Bojana Dujković-Blagojević
Samojko Cvijanović

Pismeni ili poslušni

O J K

Ključno pitanje

"Krajnji cilj obrazovanja u Jugoslaviji 1918–1941. bio je da stvori poslušnog građanina nacije."

U kojoj mjeri je ovo tačno kada je riječ o:

- a) Politici
- b) Praksi
- c) Nastavi

Tema

Modul je o obrazovanju u Kraljevini Jugoslaviji u periodu od 1918. do 1941. Ova tema je izabrana zato što je kroz obrazovne politike lako viđeti namjere režima da oblikuju građane kroz obrazovani sistem, da budu lojalni dinastiji i ideji integralnog jugoslovenstva. Ova tema je kontroverzna jer pokazuje kakve su bile razlike između različitih područja u državi i kako su vlasti pokušavale da te razlike prevaziđu. Tema je relevantna za čitav region jer pokazuje kako su politike prilagođavane u različitim djelovima zemlje. Iako su zakoni važili za cijelu zemlju, bilo je odstupanja u njihovom sprovođenju. Razlike su bile posebno velike između severa i juga, a i zbog nemogućnosti da se obrazuju manjine.

Ishodi učenja:

Razumijevanje osnova obrazovnog sistema u Kraljevini Jugoslaviji:

- Učenici će evaluirati istorijske izvore u smislu njihove pouzdanosti (zvanična dokumenta naspram usmenih izvora, itd.);
- Procijeniće namjeru države na polju obrazovanja i mjerne sprovođenja;
- Kroz analizu izvora, učenici uočavaju i razumiju ograničenja i prepreke sa kojima se država suočavala u sprovođenju obrazovne politike.

Ciljevi:

- Upoznavanje sa obrazovnim sistemom Kraljevine Jugoslavije.
- Kako i na koji način je država, koristeći obrazovni sistem, pokušavala da formira poslušne građane odane dinastiji, u zemlji sa ogromnim ekonomskim, kulturnim i uopšte društvenim razlikama.
- Što je država željela da postigne kroz obrazovni sistem, a što je uspjela da realizuje u praksi ! pitanja su na koja ćemo pokušati da damo odgovor kroz ovu radionicu.

45
minuta

Uputstva za predavača:

Nastavnik će pročitati Uvod učenicima i razredu predstaviti temu časa. Učenike treba podijeliti u tri grupe.

I grupa analizira stavove i nastojanja države u smislu obrazovanja njenih građana;

II grupa analizira načine sproveđenja proglašenih obrazovnih politika;

III grupa postavlja pitanje položaja nastavnika, odnosno učitelja kao izvršioca državne politike.

Aktivnost 1: Uvod (kontekst) – 5 minuta; nastavnik će podijeliti učenike u 3 grupe i pročitati Uvod.

Aktivnost 2: Grupni rad – 15 minuta; svaka grupa mora da pročita i analizira izvore, zatim da pripremi prezentaciju na flipčartu, odgovarajući na ključno pitanje svoje grupe i popunjavajući sljedeću tabelu:

Poslušnost i odanost nacionalnoj ideji

Lični razvoj

Aktivnost 3: Diskusija – 15 minuta; svaka grupa će predstaviti svoje rezultate.

Aktivnost 4: Zaključak – 10 minuta; nastavnik bi trebalo da napiše na tabli ključno pitanje i da kroz diskusiju navede učenike da odgovore, ocjenjujući svaku tvrdnju (5 najbolja, 1 najslabija).

Aktivnosti

I grupa: Državna obrazovna politika

Zadatak prve grupe je da analizira izvore koji govore o aktivnostima koje je država preduzimala u oblasti obrazovanja (državne obrazovne politike ili šta je država obećala da će uraditi u obrazovanju).

Ključno pitanje:

Kakve mјere je država preduzimala u obrazovanju? Kakvi su bili zadaci obrazovnog sistema Kraljevine Jugoslavije?

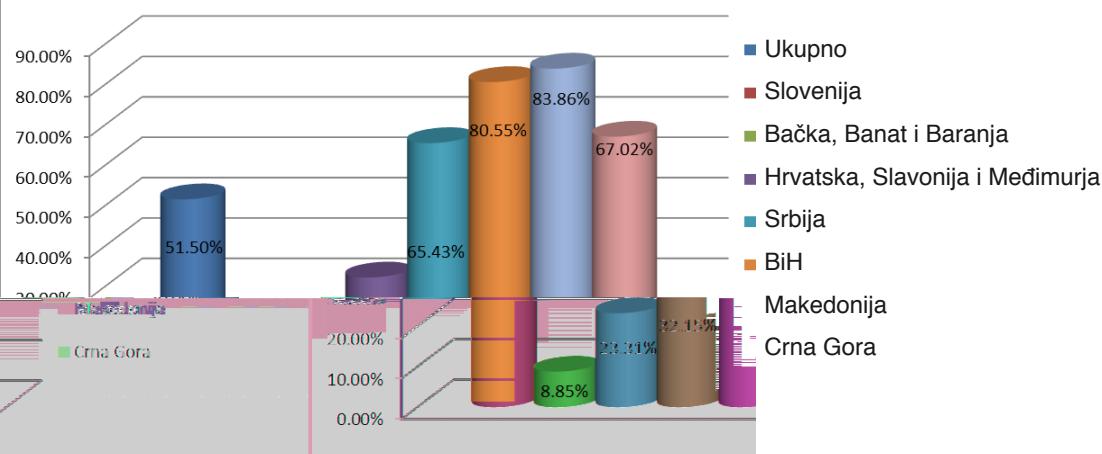
Uvod

Godine 1918. ujedinjene su zemlje sa veoma različitim prosvjetnim stepenom razvoja, ali i obrazovnim tradicijama. Dok su jedni bili veoma razvijeni, sa širokom mrežom škola, drugi jedva da su čuli da postoji škola. Vaspitno-obrazovni sistem zasnivao se na unitarističkoj ideologiji o jedinstvenom, a *troimenom srpsko-hrvatsko-slovenačkom* narodu i jeziku, te ideji centralističke monarhije, što se odražavalo u nastavnim programima i vaspitnom radu.

Prema *Zakonu o narodnim školama* u cijeloj zemlji postoje četverogodišnje osnovne škole i više narodne škole (od V do VIII razreda), koje se uvode postupno. Premda je po zakonu osmogodišnje školovanje bilo obavezno, upisanih učenika bilo je znatno manje nego školskih obveznika. Osnovnih škola bilo je veoma malo, posebno u nerazvijenim područjima (Makedonija, Kosovo, Sandžak, BiH, Lika) pa je znatan dio stanovnika ostajao nepismen. U cijeloj zemlji, prosječno, čak jedna trećina obveznika nije pohađala školu, a 1939/1940. u osnovnu školu upisano je tek 50,1% obveznika.

Izvor 1

Procenat nepismenih u Kraljevini Jugoslaviji starijih od 12 godina 1921. godine

D. Batakovic, Nova istorija srpskog naroda, Beograd 2000, 293

Izvor 2

Vidovdanski ustav iz 1921.

Član 16

Nastava je državna. U cijeloj zemlji počiva na jednoj istoj osnovi, prilagođavajući se sredini kojoj se namjenjuje. Osnovna nastava je državna, opšta i obavezna.

Stručne škole se otvaraju prema potrebama zanimanja.

Sve ustanove za obrazovanje pod državnim su nadzorom.

Država će pomagati rad na narodnom prosvećivanju.

Manjinama druge rase i jezika daje se osnovna nastava na njihovom materinskom jeziku pod pogodbama koje će propisati zakon.

:// . . / /
(Downloaded October 26, 2010)

Izvor 3

Ustav iz 1931.

Član 16

Sve škole moraju davati moralno vaspitanje i razvijati duhovljansku svijest u duhu narodnog jedinstva i vjerske trpežljosti.

Izvor 4

Himna Kraljevine Jugoslavije

“(...) Bože, spasi,
Bože hrani
našeg kralja i naš rod
kralja Petra, Bože hrani
moli ti se sav naš rod.”

Izvor 5

Nazivi škola

Od školske 1929/1930. veliki broj osnovnih škola dobija posebna imena. Najveći broj imena vezan je za dinastiju. Desetak škola nose imena Kralja Ujedinitelja, zatim Prijestolonasljednika Petra ili kasnije Kralja Petra, te imena kraljeve braće i princa Pavla.

Izvor 6

Zadaci škole

Nakon uvođenja diktature 1929. menja se i obrazovna politika. Kulturni i prosvetni program režima, koji je prethodno odobrio kralj, prezentovan je Ministarskom savetu 12. marta 1929. godine. Tvorac programa, ministar prosvete Božidar Maksimović je naglašavao da je u celom periodu ! od ujedinjenja do zavođenja lične vlasti, a i neposredno posle toga ! postojala „stalna težnja, nevidljiva a u nekoliko i nesvesna, za stvaranjem plemenskih intelektualnih centara, koji u krajnjoj liniji lagano i postepeno vode duhovnom i političkom trijalizmu, umesto da dejstvo prosvetne akcije upravno bude suprotno“.

U nizu akcija i mera koje su imale izraziti ideološki karakter posebno mesto imao je rad na stvaranju jedinstvenog prosvetnog programa, izjednačavanju pravopisa i terminologije, unifikaciji prosvetnog zakonodavstva, izradi jedinstvenih udžbenika za jedinstvenu školu, narodnom prosvećivanju (...). U prosvetnom programu zadatak osnovne škole nije bio da samo širi pismenost „nego, i još više, da nacionalno vaspitava“.

*Ljubodrag Dimid, Integralno jugoslovenstvo i kultura 1929-1931. godine, str. 334-340
<http://www.cpi.hr/download/links/hr/6978.pdf> (downloaded October 26, 2012)*

Izvor 7

Osnovna škola Kralj Petar, Beograd, Srbija

Privatna fotografija, porodica Lazarević

Izvor 8

Sokolana kralj Aleksandar, Dobojski Banat, BiH

Privatna fotografija, obitelj Dujković

Izvor 9

Zvanični nazivi maternjeg jezika u Kraljevini Jugoslaviji

- 1918. Srpski ili hrvatski jezik
- 1926. Srpsko-hrvatsko-slovenački jezik
- 1934. Narodni jezik (srpskohrvatskoslovenački jezik)

M. Papić, Školstvo u BiH 1918 - 1941, Sarajevo 1984, 23-25

Pitanja:

1. Koje su najznačajnije razlike između odredaba Ustava iz 1921. i 1931?
2. Čemu se težilo u obrazovanju nakon uvođenja diktature 1929?
3. Ko je centralna figura u obrazovnom sistemu Kraljevine Jugoslavije?
4. Što je bio glavni vaspitni cilj u Kraljevini Jugoslaviji?
5. Na koji način je država pokušavala da svim svojim građanima obezbijedi jednak prava na obrazovanje?
6. Što se željelo postići izmjenama naziva maternjeg jezika u Kraljevini Jugoslaviji?
7. U kojoj mjeri je to bilo političko pitanje?

Aktivnosti

II grupa:

Kako se provodila državna politika u obrazovanju?

Zadatak druge grupe je da analizira izvore koji govore o tome na koji način se državna politika realizovale u praksi.

Ključno pitanje:

Koliko su ustavom zagarantovana prava bila dostupna građanima u različitim djelovima zemlje?

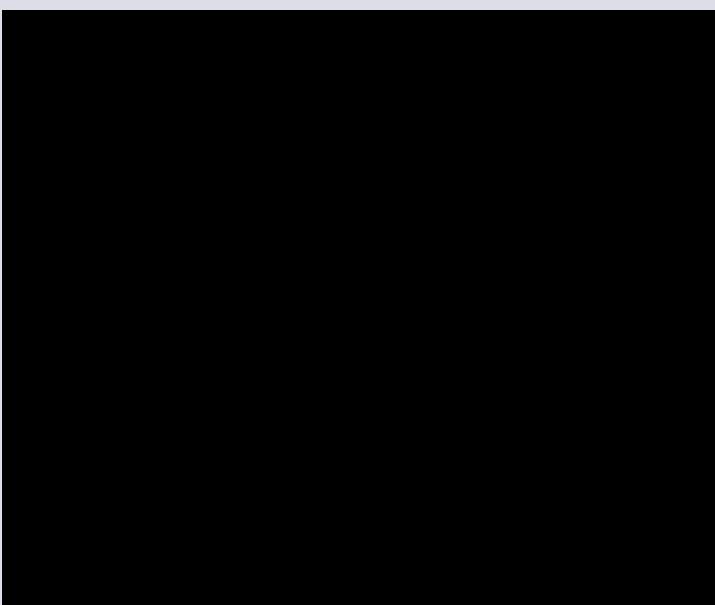
Uvod

Godine 1918. ujedinjene su zemlje sa veoma različitim prosvjetnim stepenom razvoja, ali i obrazovnim tradicijama. Dok su jedni bili veoma razvijeni, sa širokom mrežom škola, drugi jedva da su čuli da postoji škola. Vaspitno-obrazovni sistem zasnivao se na unitarističkoj ideologiji o jedinstvenom, a troimenom srpsko-hrvatsko-slovenačkom narodu i jeziku, te ideji centralističke monarhije, što se očitovalo u nastavnim programima i vaspitnom radu.

Prema Zakonu o narodnim školama u cijeloj zemlji postoje četvorogodišnje osnovne škole i više narodne škole (od V do VIII razreda), koje se uvode postupno. Premda je po zakonu osmogodišnje školovanje bilo obavezno, upisanih učenika bilo je znatno manje nego školskih obveznika. Osnovnih škola bilo je veoma malo, posebno u nerazvijenim područjima (Makedonija, Kosovo, Sandžak, BiH, Lika) pa je znatan dio stanovnika ostao nepismen. U cijeloj zemlji, prosječno, čak jedna trećina obveznika nije pohađala školu, a 1939/1940. u osnovnu školu upisano je tek 50,1% obveznika.

Izvor 1

Karta sa procentom pismenih po banovinama iz 1931.

Lj. Dimic, Kulturna politika Kraljevine Jugoslavije 1918 - 1941, II, 192

Izvor 3

Razlike među banovinama

Procjena je da je BiH 1937. imala 2 323 000 stanovnika. Podaci za tu školsku godinu pokazuju da je mreža škola obuhvatala samo oko 40% dece dorasle za školu. 60% dece je ostalo neupisano. U isto vrijeme u Dravskoj banovini sva deca su bila u školskom sistemu, dok je u Dunavskoj banovini svega 15% dece ostalo van školskog sistema.

Mitar Papić, Školstvo u BiH 1918 – 1941, Sarajevo 1984, str. 23-25

Izvor 5

1938/1939. osnovnu školu je pohađalo svega 9%, a srednju tek 1,6% stanovnika u Kraljevini.

Dušan Bataković, Nova istorija srpskog naroda, Beograd 2000, str. 293.

Izvor 2

Promjene u nastavnim planovima i programima

Učiteljske škole u BiH nakon rata radile su prema zatečenim zakonima i propisima iz austro-ugarskog perioda. U nastavnim planovima i programima, kao i u drugim oblicima rada, uklanjeni su samo oni elementi koji su neposredno održavali vaspitne intencije i druge želje ranijih okupatorskih režima.

U nastavnim planovima i programima odmah su izvršene korekture u grupi nacionalnih predmeta (istorija, geografija i narodni jezik). I u učiteljskim školama, kao i u programima drugih škola, težište nastave bilo je na istoriji Srba, Hrvata i Slovenaca. Za školsku lektiru propisana su poznatija djela iz srpske, hrvatske i slovenačke književnosti. Sve što je spadalo u apoteozu habsburške dinastije zamjenjeno je veličanjima i odanostima dinastiji Karađorđević.

Mitar Papić, Školstvo u BiH 1918 – 1941, Sarajevo 1984, str. 82.

Izvor 4

Obrazovanje za manjine

Škole otvorene za muslimansku deču imale su učitelje Srbe, a nastavnik vjerskih predmeta bio je Albanac ili Turčin. Ove, tzv. muslimanske časove pohađala su i deca Albanci katoličke vjeroispovijesti. Vjersku nastavu držali su im sveštenici. U Kraljevini Jugoslaviji, problemi sa Hrvatima katolicima ispoljavali su se kroz politički, nacionalni i vjerski karakter. U ovom slučaju, čak i ako su ovi časovi organizovani za muslimansku manjinu, katolička albanska deča morala su da ih pohađaju.

Z. Volkan rođen 1928, penzionisani profesor. Pohađao nastavu u muslimansko-srpskom klasu u 1935-1936.

Intervjuisan u njegovom domu 30 januara 2012

Izvor 6

Službeni jezik i nastava

Mišljenje školskog nadzornika za grad Bitolj G. Tasića o izjavi učiteljice J. Marković dostavljeno Prosvjetnom odjeljenju u Bitolju 30. juna 1927:

Tokom ove školske godine iz severnih krajeva u Bitolj je premještena g. Jerina Marković kojoj sam povjerio jedan treći razred i koja na prvi pogled izgleda da dobro vlasti literarnim jezikom. Međutim, pri provjeri rada u njenom odjeljenju konstatovao sam i nešto što je i ona priznala tokom razgovora. Deca su odgovarala da su Makedonci i da govore makedonski jezik. To me je iznenadilo jer sam konstatovao da nastavnica nije mogla ili nije htjela da deči objasni pojam srpskog imena. Nije moguće da su deca tražila da ona priča

Izvor 7

Uzroci nepohađanja škole

Banovinsko Nastavničko vijeće Drinske banovine pozabavilo se, između ostalog, i ispitivanjem uzroka neurednog polaska u školu, pa je utvrdilo da su uzroci:

- 1) u nedovoljno razvijenoj svijesti o potrebi i koristi školovanja dece;
- 2) u siromaštvo;
- 3) u lošim terenskim i saobraćajnim prilikama,
- 4) u praktično neprimjenjivim postojećim zakonskim propisima o kažnjivanju nemarnih.

Izvještaj o situaciji u Drinskoj banovini, knjiga 3 (1936-1939), ur. Andrej Rodinis, 646, Sarajevo 2011.

Izvor 9

Stav nastavnika o planu i programu

Nastavničko vijeće Drinske banovine na svom III zasjedanju u dane 11, 12 i 13. marta 1939. godine pozabavilo se opširno pitanjem današnjeg nastavnog plana i programa za narodne osnovne škole, pa je konstatovalo:

Da sadašnji nastavni plan i program ne odgovara ni brojem časova, ni izborom nastavnih predmeta postavljenim načelima u čl. 1 Zakona o narodnim školama, koji govori o zadatku narodne škole. Da današnji nastavni plan i program po svom unutrašnjem sklopu ne odgovara postavljenim načelima u čl. 44 Zakona o narodnim školama. Da naše narodne škole rade pod vrlo različitim uslovima i da ima raznih tipova škola (podijeljenih, nepodijeljenih, seoskih, gradskih, manjinskih) pa da je nemoguće današnji jedinstveni nastavni plan i program valjano sprovesti u svim raznim tipovima škola.

Izvještaj o situaciji u Drinskoj banovini, knjiga 3 (1936-1939), ur. Andrej Rodinis, 646, Sarajevo 2011.

Izvor 10

Razlike među đecom

Dva časa su bila u dvorištu katoličke crkve. Naša učiteljica je bila časna sestra. Polovina đaka bili su muslimani, a druga polovina katolici. Naročito u Prizrenu, mada je bilo nacionalnih razlika između muslimanske đece. Dva puta sedmično, utorkom i petkom, imali smo časove vjeronauke.

Z. Volkan rođen je u Prizrenu u 1928. Studirao je u muslimansko-srpskom klasu 1935-1936. Ovaj intervju je napravljen u njegovom domu 30. siječnja, 2012.

Aktivnosti

III grupa:

Izvršiocu obrazovne politike – učitelj, gospodin ili državni sluga!

Izvršiocu obrazovnih politika – učitelj, gospodin ili državni sluga

Treća grupa analizira izvore koji govore o položaju učitelja, odnosno, onih koji su bili glavni implementatori proklamovanih obrazovnih politika.

Ključno pitanje: Da li je i kako država uticala na učitelje da postanu propagatori državne politike?

Uvod

Učitelji su bili državni činovnici i službu su dobijali dekretom ministra prosvjete. Kako je obrazovanje i opismenjavanje stanovništa proklamovano kao jedan od prioriteta državne politike, obrazovanju budućih učitelja posvećivala se velika pažnja. Potrebe za učiteljima bile su velike, a učitelja malo, te su bili prinuđeni da se često sele i mijenjaju radno mjesto.

Izvor 1

Zakon o učiteljskim školama

Član 1

Učiteljske škole služe za stručno obrazovanje učitelja narodnih škola. Svoj zadatak postižu:
Dajući pripravnicima temeljnu opštu i stručnu (pedagošku spremu);
Obrazujući ih u duhu državnog i narodnog jedinstva i vjerske trpežljivosti.
Vježbajući ih i navikavajući ih još u školi za nacionalnu, prosvjetnu i kulturnu misiju u narodu, naročito na selu.

č 1929.
P : M. P č, Školstvo u BiH 1918-1941,
S , 1984, . 177.

Izvor 2

Učitelji - nosioci državne ideje

U prosvjetnom programu zadatku osnovne škole nije bio da samo širi pismenost „nego, i još više, da nacionalno vaspitava“. Školi je zamjerano što, u prvoj deceniji postojanja jugoslovenske države, nije odgovorila tome zadatku.

Prosvjetne vlasti su optuživane da nijesu imale „ni smisla, ni snage“ da načeraju učitelje da budu „na visini svoje uloge“. Od učitelja je traženo da budu „nosioци državne ideje“. Učiteljske škole su obavezivane da daju „učiteljski kadar koji na svom učiteljskom poslu neće dolaziti u koliziju sa bitnim idejama o uređenju države, o obliku vladavine, o društvenom poretku, kao i o državnom i narodnom jedinstvu“.

Ljubodrag Dimić, Integralno jugoslovenstvo i kultura 1929-1931. godine, str. 334-340

<http://www.cpi.hr/download/links/hr/697>(downloaded October 26, 2012)

Izvor 3

Slobode učiteljice

Godine 1926. godine Ministarstvo prosvjete donosi odluku da se učiteljice ne mogu udavati bez saglasnosti Ministarstva prosvjete. Ministar Dobrivoje Stosović je otisao još korak dalje, donoseći odluku da se učiteljice mogu udavati samo za učitelje, ako žele da ostanu u službi.

M. Papić, Školstvo u BiH 1918-1941, Sarajevo, 1984, str. 177

Izvor 4

Pristojno odijevanje učiteljica

28. juna 1925. ministar prosvjete izdaje ovu interesantnu naredbu:

Ministarstvo prosvete često dobija predstavke od prosvetnih inspektora, školskih nadzornika, sreskih poglavara i drugih koji skreću pažnju Ministarstvu na nepristojno odevanje nastavnica, citirajući da se često u sredini narodnoj vide mlade devojke sa suknjom do kolena i nagim do ramena rukama, sa suviše otvorenim dekolteom koji vreda i najprimativnije pojmove lepotе, otmenosti i pristojnosti s obzirom na sredinu u kojoj se kreću.

Da bi se ovakvim pojavama stalo na put, naređujem: da nastavnice, od naredne školske godine, nose na ulici, a naročito u školi, u zvaničnoj dužnosti, pristojno odelo koje će odgovarati ozbiljnosti položaja i vaspitnom uticaju, koji one u svojoj sredini imaju da vrše.

100 godina osnovne škole u Bojaniću, Doboj 1996, str. 101

Izvor 5

Česte selidbe učitelja

Slučaj učiteljice Evice Batistić iz Vrpolja.

Završila je učiteljsku školu u Osijeku 1926. godine. Radila je kao učiteljica nepunih 19 godina. Za to vrijeme nekoliko puta je bila prinuđena da mijenja mjesto svog rada. Počela je 1928. u mjestu Hrani (Hrvatska), 1934. je prešla u Palešnik (Hrvatska). 1940. prelazi u Blato na Korčuli (Hrvatska), da bi 1941. bila premještena u mjesto Odžaci (Vojvodina). Kratko vrijeme radila je i u Makedoniji. Rat ju je zatekao u Vojvodini.

Podaci uzeti iz muzeja u Osijeku

Izvor 6

Premještanje učitelja

Ne može lako da se objasni pojava premještanja učitelja u srednjoškolske godine po nečijoj volji. Kakva vlast preuzima na sebe nadležnosti i nenadležnosti za odnos prema grešnim učiteljima, izloženima svim političkim vjetrovima (...). To se čini zarad nečije političke volje, učitelj se odvaja od porodice, ili po najvećoj zimi se bori za novo mjesto. No, ovo nije jedini problem. Tamnu sliku daje i bijedna učiteljska plata. Učiteljski poslužitelji ne primaju platu preko cijele godine, deca su bez udžbenika i osnovnih sredstava i dr. I učitelji imaju mizerne plate (početnici imaju 900 dinara plate) koju i dobijaju neredovno (...).

Положај јужносрбијанских учитеља и стање наших школа, „Шк. гласник“, бр. 485, 13.03.1937,

Izvor 7 Profesori i narednici

ПРОФЕСОРИ И НАРЕДНИЦИ.

Narednik:

Svi smo mi znali da ćeš ti kao najbolji đak postati profesor, a mene kao slabog đaka izbacиše iz škole, te sam sada običan narednik.

Profesor:

Kamo sreće da sam i ja bio rđav đak.

<http://www.udi.rs/gallery.asp?gal=2&sli=12> (downloaded October 26, 2012)

Karikatura Profesori I narednici

Pitanja i zadaci:

Poređaj izvore prema važnosti. Pronađi najvažniji izvor, sa stanovišta lične slobode učitelja.

1. Osim obrazovanja đaka, koji su bili najvažniji zadaci učitelja?
2. Što su državne vlasti očekivale od svojih učitelja?
3. Kakav je bio odnos društva prema učiteljima?
4. U kojoj mjeri su učitelji imali lične slobode?
5. Da li su učitelji bili izloženi političkim pritiscima?